

รูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

Model of Archeological and Cultural Heritage Tourism Route Management for Driving Economic Community at Upper Mun River

ชิษณุพงศ์ ธนพิบูลพงศ์¹, จิรพัฒน์ โทพล² และ เอกรัตน์ เอกศาสตร์^{3,*}
Chitsanupong Tanapiboonpong¹, Jirapat Thopon² and Ekkarat Ekkasart^{3,*}

Received 1 September 2025
Revised 3 October 2025
Accepted 7 November 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว 2) จัดทำเส้นทาง
การท่องเที่ยว และ 3) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม
โดยมีพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 6 แห่ง ด้านกลุ่มเป้าหมาย มีจำนวน 5 กลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ได้แก่ แบบประเมิน แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ด้านการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
เชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยสถิติ เช่น ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา พบว่าศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูล
ตอนบนในภาพรวม มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 โดยการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวมีศักยภาพ
มากที่สุด ในส่วนของการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน มีจำนวน
2 โปรแกรม คือโปรแกรมท่องเที่ยว จำนวน 1 วัน หรือเส้นทาง 2 หิน หมายถึงการท่องเที่ยวใน 2 ตำบล คือตำบล
หินดาด และตำบลหินโคน และโปรแกรมท่องเที่ยว จำนวน 2 วัน หรือเส้นทาง 2 หิน 4 ปราสาท หมายถึง
การท่องเที่ยวในตำบลหินดาดและหินโคน ที่เป็นจุดเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดนครราชสีมา รวมถึงจุด
เชื่อมโยงระหว่างจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ และรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดก
ทางโบราณคดีและวัฒนธรรม คือการบริหารจัดการแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย
ในพื้นที่ท่องเที่ยว ประกอบด้วยการจัดทำแผน การปฏิบัติ การตรวจสอบติดตามการดำเนินงาน และการพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, การท่องเที่ยว, มรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม, ลุ่มน้ำมูลตอนบน

¹ บธ.ม. บริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547. อาจารย์สังกัดสาขาวิชาการจัดการโรงแรมและนันทนาการบริการ
คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

² MBA. Business Administration, Ramkhamhaeng University, 2004. Lecturer for Department of Hotel Management
and Service Innovation, Faculty of Management Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University.

³ ป.ด. สื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560. อาจารย์สังกัดสาขาวิชานิเทศศาสตร์ดิจิทัล คณะวิทยาการจัดการ,
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

² Ph.D. Mass Communication, Thammasat University, 2017. Lecturer for Department of Digital Communication Arts,
Faculty of Management Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University.

³ บธ.ด. บริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2565. รองศาสตราจารย์สังกัดสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ,
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

³ DBA. Business Administration, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, 2022. Associate Professor for Department
of Economics, Faculty of Management Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University.

* Corresponding author, email: ekarat.ekasart@gmail.com

ABSTRACT

This research aimed to 1) study the potential of tourism resources, 2) create tourism routes, and 3) develop a management model for archaeological and cultural heritage tourism routes. The target area comprised 6 locations, and the target group comprised 5 groups. Data collection tools included evaluation forms, questionnaires, and interviews. Data analysis employed descriptive content analysis and quantitative analysis using statistics such as frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The results showed that the overall potential of archaeological and cultural tourism resources in the upper Mun River basin was high, with a mean score of 4.02. Tourism attractiveness had the most significant potential. Regarding the creation of archaeological and cultural tourism routes in the upper Mun River basin, two programs were proposed: a one-day tour program, or the “2 Stones” route, encompassing tourism in two sub-districts: Hin Dad and Hin Khon; and a two-day tour program, or the “2 Stones, 4 Castles” route, encompassing tourism in Hin Dad and Hin Khon sub-districts, connecting with tourist attractions within Nakhon Ratchasima province, as well as connecting Nakhon Ratchasima and Buriram provinces. The research also included a model for managing archaeological and cultural heritage tourism routes, as well as a community-based tourism management approach that adheres to safety guidelines in tourist areas, encompassing planning, implementation, monitoring, and continuous development.

Keywords: Management, Tourism, Archaeological and Cultural Heritage, Upper Mun River Basin

บทนำ

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่ได้รับความสนใจในการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยว โดยติดอยู่ในอันดับที่ 8 ของนักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างชาติและคนไทยที่นิยมเดินทางเข้ามา โดยในปี พ.ศ. 2565 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาถึง 4.85 ล้านคน (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2565) โดยจังหวัดนครราชสีมามีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย และการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมถือเป็นเป้าหมายสำคัญหนึ่งของนักท่องเที่ยว จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่าประมาณช่วง 3,000-4,000 ปีก่อน จังหวัดนครราชสีมาเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ โดยมีชุมชนโบราณกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ รวมถึง “เส้นทางราชมรรคา” ถนนหลวงของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 ที่เชื่อมโยงบ้านเมืองในเขมรต่ำและบ้านเมืองในเขมรสูงที่มีเมือง “วิมาเยปุระ” หรือเมืองพิมายของไทยเป็นศูนย์กลาง โดยพื้นที่อำเภอจักราช และอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ถือว่าเป็นสามอำเภอในเส้นทางสำคัญดังกล่าว

การจะพัฒนาด้านการท่องเที่ยวสิ่งสำคัญประการแรกที่จะต้องดำเนินการ คือการศึกษาว่าแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพในการท่องเที่ยวมากหรือน้อยเพียงใด โดยพิจารณาถึงสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว จากนั้นจึงนำข้อมูลศักยภาพการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ด้วยการกำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนและสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น รวมถึงมีการประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว และเพื่อให้การท่องเที่ยวมีการดำเนินงานที่เหมาะสมกับพื้นที่ ภาควิชาในพื้นที่จึงควรร่วมกันในการหาวิธีการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งในด้านบุคคล เงิน วัสดุสิ่งของ และวิถีปฏิบัติงาน ด้วยการจัดทำแผน การดำเนินงาน การตรวจสอบ และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงานอย่างชัดเจน

นักวิจัยจึงได้ศึกษาโครงการรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมกับภาคีทุกภาคส่วนเพื่อให้ภาคีในพื้นที่ได้ร่วมกันทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยทั้งในส่วนของความร่วมมือวางแผน ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมติดตาม และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพื้นที่ อันจะทำให้ภาคีในพื้นที่ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

เกิดการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการรักษาและสืบสานมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม และเผยแพร่สู่สังคมภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผ่านการจัดทำในด้านรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมในพื้นที่ อันนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน
2. เพื่อจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบถึงศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน
2. ได้เส้นทางการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน
3. เกิดรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

การทบทวนวรรณกรรม

1. มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2556) ได้นิยามมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural attraction standard) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบสำคัญจำนวน 3 ประการ ดังนี้

1.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งวัฒนธรรมนั้นให้มีความสำคัญ มีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

1.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก และการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม

2. หลักการพื้นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีหลักการพื้นฐานสำคัญ (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์, 2556) ดังนี้

2.1 ทักษะคติของคนในชุมชน เป็นพื้นฐานหลักที่สำคัญที่ควรจะมีเมื่อตัดสินใจพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยชุมชนที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักท่องเที่ยวจะแสดงความช่วยเหลือหรือแสดงมิตรภาพออกมาอย่างจริงใจต่อนักท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จอย่างหนึ่ง

2.2 การเข้าถึง คนส่วนใหญ่นั้นจะเดินทางไปเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้สะดวกมากกว่าที่จะไปในที่ที่เดินทางเข้าถึงลำบาก หรือต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับค่าเดินทางมาก สิ่งนี้จึงเป็นอีกองค์ประกอบพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.3 สถานที่พัก มิได้หมายถึงเพียงที่พักเพื่อนอนอย่างเดียว แต่รวมถึงบริการต่าง ๆ อันประกอบด้วยสถานที่นอน สถานที่กิน ห้องสุขา ร้านค้า และการบริการขนส่งคมนาคมโดยเฉพาะในชุมชน เป็นต้น

2.4 สิ่งดึงดูดที่น่าสนใจสำหรับการท่องเที่ยว คือ สิ่งที่น่าสนใจที่น่าเยี่ยมชม หรือน่ามีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมต่าง ๆ สิ่งดึงดูดนั้นอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือเทศกาลงานรื่นเริงต่าง ๆ รวมถึงสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวที่มีรากฐานจากชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หรือวัฒนธรรม เป็นต้น

2.5 การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญและทำได้หลายวิธี เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรือร่วมมือกับบริษัทท่องเที่ยว สายการบิน เป็นต้น บางครั้งอาจมีการประชาสัมพันธ์ในงานแสดงสินค้าการท่องเที่ยวแล้วแต่ความเหมาะสมที่จะประชาสัมพันธ์ในระดับใด หรือผ่านสื่อใด

3. หลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยว

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2564) ได้ดำเนินโครงการพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยว (Safety zone) ที่มุ่งเน้นในเรื่องความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

3.1 การจัดทำแผน (Plan) ประกอบด้วย นโยบาย แผนปฏิบัติงาน และโครงสร้างการบริหารจัดการด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัย

3.2 การปฏิบัติ (Do) ประกอบด้วย การดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว

3.3 การตรวจติดตามการดำเนินงาน (Check) ประกอบด้วย การติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย

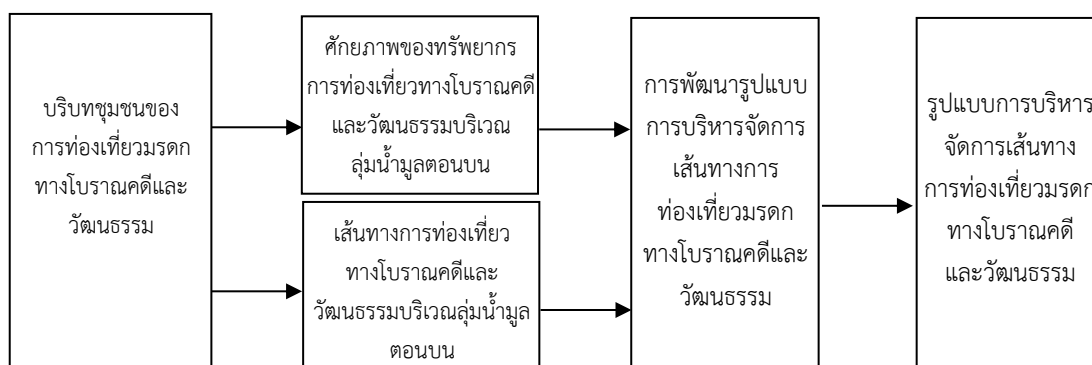
3.4 การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Act) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลต่อผู้บริหาร และการจัดทำแผนขยายผลเพื่อต่อยอดผลการดำเนินงาน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว (วันทนา เนาว์วัน และลายอง ปลั่งกลาง. 2557; ดวงพร อ่อนหวาน และคณะ. 2558) การศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางการท่องเที่ยว (จงกล จันทรเรือง และคณะ. 2562; นิลุบล วิโรจน์ผดุงพงศ์ และคณะ. 2562; พิชุรีย์ ทองฉิม และคณะ. 2565) และการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยว (กุลวดี ละม้ายเงิน และเทิดชาย ช่วยบำรุง. 2559)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สามารถเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยในรูปแบบของปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) เริ่มจากการศึกษาบริบทของชุมชน จากนั้นศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน และเส้นทางการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ต่อด้วยการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม และการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : ผู้นิพนธ์, 2567.

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน ประกอบด้วย ผู้บริหารในชุมชน ผู้ประกอบการในชุมชน บุคลากรทางการศึกษา บุคลากรด้านศาสนา และประชาชน ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ครบทั้งหมด

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้แทนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non Probability Sampling) ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งมีคุณสมบัติในการสุ่ม ดังนี้

- 1) เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือในการสอบถามข้อมูล
- 2) เป็นผู้ที่มีอายุอยู่ในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบนมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี
- 3) เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้และมีข้อมูลด้านการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม
- 4) เป็นผู้ที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยได้จนสิ้นสุดโครงการวิจัย

ผู้วิจัย คัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นในพื้นที่ทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน จำนวน 6 พื้นที่ ตามขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย ดังนี้

- 1) บ้านหินโคน ตำบลหินโคน อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา
- 2) บ้านตะคร้อ ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
- 3) บ้านเมืองเพชร ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
- 4) บ้านหัวสะพาน ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
- 5) บ้านปรางค์ ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
- 6) บ้านไทรอ้อ ตำบลเสาร้อยเดียว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน จำนวน 6 พื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีจำนวนทั้งหมด 5 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มละ 2 ราย ทำให้ 1 พื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 12 ราย รวมทั้งหมด จำนวน 60 ราย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาโครงการรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

ประชากร	พื้นที่เป้าหมาย (แห่ง)	กลุ่มเป้าหมาย	
		กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เป้าหมาย (ราย)	กลุ่มเป้าหมายรวม (ราย)
1. ผู้บริหารในชุมชน	6	2	12
2. ผู้ประกอบการในชุมชน	6	2	12
3. บุคลากรทางการศึกษา	6	2	12
4. บุคลากรด้านศาสนา	6	2	12
5. ประชาชน	6	2	12
รวมทั้งหมด			60

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งได้จำนวน 4 ประเภท ดังนี้

2.1 แบบประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณ

กลุ่มน้ำมูลตอนบน แบ่งการประเมินเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยลักษณะคำถามในแบบประเมินเป็นแบบประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 5 ระดับ โดยกำหนดให้ 5 คือ ศักยภาพมากที่สุด 4 คือ ศักยภาพมาก 3 คือ ศักยภาพปานกลาง 2 คือ ศักยภาพน้อย และ 1 คือ ศักยภาพน้อยที่สุด

2.2 แบบสอบถามความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรม บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรม บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน โดยแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ทักษะคติของคนในชุมชน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน สถานที่พักในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน สิ่งดึงดูดที่นำเสนอสำหรับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และการโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน โดยลักษณะคำถามในแบบสอบถามเป็นแบบประมาณค่า (Rating scale) จำนวน 5 ระดับ โดยกำหนดให้ 5 คือ ความเหมาะสมมากที่สุด 4 คือ ความเหมาะสมมาก 3 คือ ความเหมาะสมปานกลาง 2 คือ ความเหมาะสมน้อย และ 1 คือ ความเหมาะสมน้อยที่สุด

2.3 แบบประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Safety zone) พื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบน เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน แบ่งได้ 4 ด้าน ได้แก่ การจัดทำแผนการดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรมและสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว การติดตามตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงานและเป้าหมาย ตลอดจนการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงาน โดยลักษณะคำถามในแบบประเมินเป็นแบบประมาณค่า (Rating scale) จำนวน 3 ระดับ โดยกำหนดให้ 3 คือ ความสามารถในการดำเนินงานมาก 2 คือ ความสามารถในการดำเนินงานปานกลาง และ 1 คือ ความสามารถในการดำเนินงานน้อย

2.4 แบบสัมภาษณ์การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน แบ่งเป็น 11 ประเด็น ได้แก่ ผลกระทบด้านบวกและลบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับกลุ่มชาวบ้าน การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนร่วมกัน รวมถึงข้อจำกัด โอกาส และความเสี่ยง การร่วมกันพัฒนาศักยภาพ แกไขจุดอ่อน และเสริมสร้างจุดแข็ง การจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวางรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน การประเมินผลของการทำงานท่องเที่ยวโดยชุมชนและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การพัฒนาศักยภาพให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ และการเชื่อมโยงทางการตลาด การท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่นักท่องเที่ยวต่าง ๆ

สำหรับการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้การทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ด้วยการใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ซึ่งผลการทดสอบมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.90-0.97 จากนั้นผู้วิจัยนำเครื่องมือการวิจัยมาปรับปรุงอีกครั้ง และนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทุกเครื่องมือไปคำนวณค่าความเชื่อมั่น (Reliability analysis) โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ซึ่งพบว่ามีความอยู่ระหว่าง 0.92-0.97 แสดงว่าเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีความเชื่อมั่นสูง (สิน พันธุ์พินิจ. 2551)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

3.1 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารงานวิจัย บทความวิจัย บทความทางวิชาการ รายงานการศึกษา และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน ได้แก่ ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

โดยชุมชนในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน และข้อมูลการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

3.2 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากแบบประเมิน แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ของโครงการรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน ได้แก่ ข้อมูลจากแบบประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ข้อมูลจากแบบสอบถามความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ข้อมูลจากแบบประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบน และข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

4.1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลปฐมภูมิจากแบบสัมภาษณ์การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน และข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน มาจัดกลุ่มเป็นประเด็นหลัก และในแต่ละประเด็นหลัก แยกเป็นประเด็นย่อยต่าง ๆ ภายใต้อขอบเขตของการวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบ คือ รูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบนต่อไป

4.2 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บรวบรวมได้จากแบบประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน แบบสอบถามความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน และแบบประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบน โดยมีหลักเกณฑ์ในการประเมินผล (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ดังนี้

4.2.1 แบบประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

- ศักยภาพมากที่สุด	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.21-5.00 คะแนน
- ศักยภาพมาก	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.41-4.20 คะแนน
- ศักยภาพปานกลาง	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.61-3.40 คะแนน
- ศักยภาพน้อย	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.81-2.60 คะแนน
- ศักยภาพน้อยที่สุด	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.80 คะแนน

4.2.2 แบบสอบถามความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

- ความเหมาะสมมากที่สุด	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.21-5.00 คะแนน
- ความเหมาะสมมาก	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.41-4.20 คะแนน
- ความเหมาะสมปานกลาง	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.61-3.40 คะแนน
- ความเหมาะสมน้อย	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.81-2.60 คะแนน
- ความเหมาะสมน้อยที่สุด	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.80 คะแนน

4.2.3 แบบประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบน

- ความสามารถในการดำเนินงานมาก	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34-3.00 คะแนน
- ความสามารถในการดำเนินงานปานกลาง	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.33 คะแนน
- ความสามารถในการดำเนินงานน้อย	มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.66 คะแนน

สำหรับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบประเมินผลต่าง ๆ เป็นการใช้สถิติอย่างง่ายในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ และร้อยละ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

1.1 ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ในภาพรวม พบว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.66) โดยการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว มีศักยภาพมากที่สุด รองลงมา คือการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

1.2 ระดับศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน เมื่อพิจารณารายประเด็น มีผลการศึกษาดังนี้

1.2.1 การดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว พบว่ามีระดับศักยภาพอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.32 ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.61) โดยด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม มีระดับศักยภาพมากที่สุด รองลงมา คือศักยภาพทางกายภาพ และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.2.2 การรองรับด้านการท่องเที่ยว พบว่ามีระดับศักยภาพอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.98 ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = 0.58) โดยด้านศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก มีระดับศักยภาพมากที่สุด รองลงมา คือศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

1.2.3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว พบว่ามีระดับศักยภาพอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.66) โดยด้านการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก มีระดับศักยภาพมากที่สุด รองลงมา คือการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
1. ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว	4.32	0.61	ศักยภาพมากที่สุด
2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	3.98	0.58	ศักยภาพมาก
3. ศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3.76	0.78	ศักยภาพมาก
รวม	4.02	0.66	ศักยภาพมาก

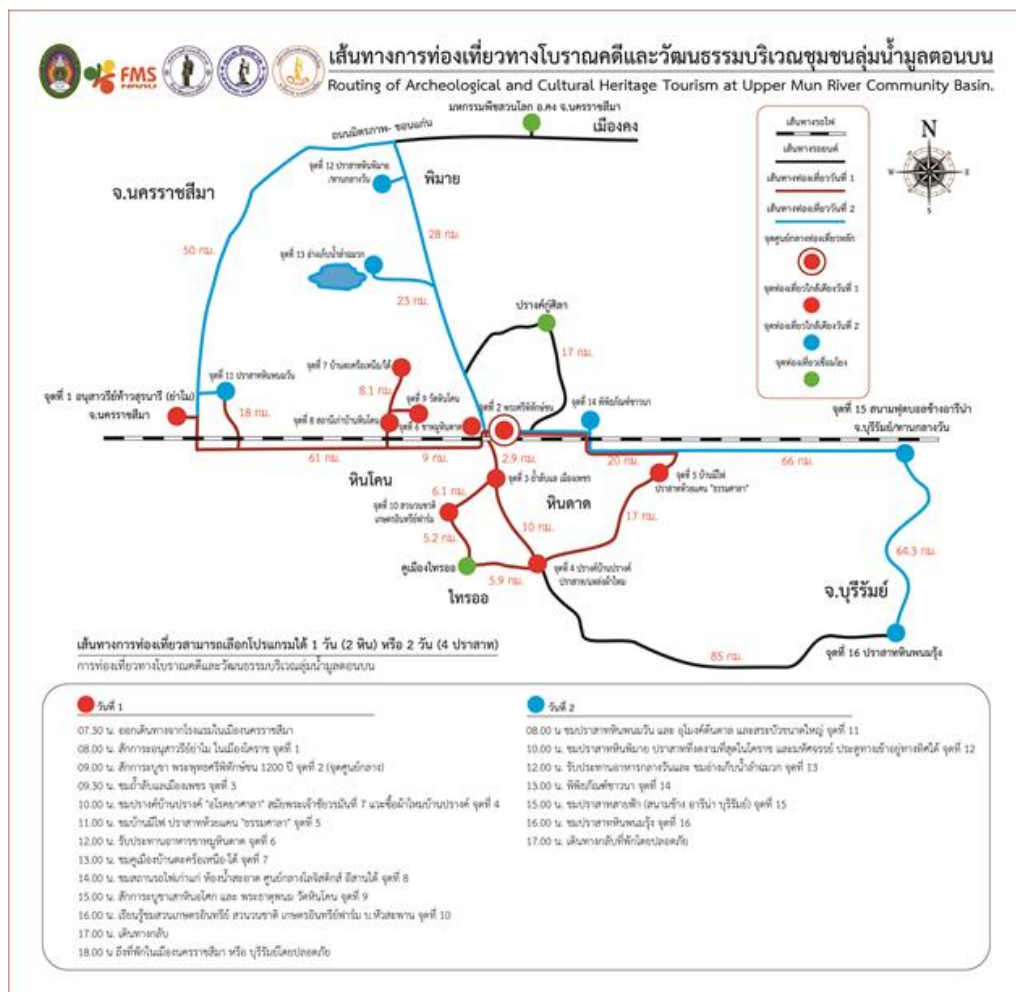
2. ผลการศึกษาการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

2.1 การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ดังต่อไปนี้

2.1.1 เส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน: โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน (เส้นทางท่องเที่ยว 2 หิน) พบว่า มีเส้นทางท่องเที่ยว ได้แก่ สักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในตัวเมือง จังหวัดนครราชสีมา - สักการะพระพุทธรูปพิทักษ์ชน 1,200 ปี - ชมถ้ำลับแลเมืองเพชร - ชมปราสาทบ้านปรังค์ อโรคยาศาลาสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 - แวะซื้อผ้าไหมบ้านปรังค์ - ชมบ้านมีไฟ ปราสาทห้วยแคน “ธรรมศาลา” - รับประทานอาหารชาวมูฮินดา - ชมคูเมืองบ้านตะคร้อเหนือ-ใต้ - ชมสถานรถไฟเก่าแก่ ห้องน้ำสะอาด ศูนย์กลางโลจิสติกส์ อีสานใต้ - สักการะเสาหินอโศก และพระธาตุพนม วัดหินโคน - เรียนรู้ชุมชนเกษตรอินทรีย์ สวนวนชาติ เกษตรอินทรีย์ฟาร์ม บ้านหัวสะพาน โปรแกรมการท่องเที่ยว 1 วัน หรือเส้นทาง 2 หิน ดังกล่าวเป็นการ

ท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตำบลหินโคน อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา และตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

2.1.2 เส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน : โปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน (เส้นทางท่องเที่ยว 2 หิน 4 ปราสาท) โดยวันที่ 1 (2 หิน) มีเส้นทางท่องเที่ยว ได้แก่ สักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในตัวเมืองจังหวัดนครราชสีมา - สักการะพระพุทธรูปพิทักษ์ชน 1,200 ปี - ชมถ้ำลับแลเมืองเพชร - ชมปราสาทบ้านปราสาทโคโรยาศาลา สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 - แวะซื้อผ้าไหมบ้านปราสาท - ชมบ้านมีไฟ ปราสาทห้วยแคน "ธรรมศาลา" - รับประทานอาหารขาหมูหินดาด - ชมคูเมืองบ้านตะคร้อเหนือ-ใต้ - ชมสถานรถไฟเก่าแก่ ห้องน้ำสะอาด ศูนย์กลางโลจิสติกส์ อีสานใต้ - สักการะเสาหินโสโครก และพระธาตุพนมวัดหินโคน - เรียนรู้ชุมชนเกษตรอินทรีย์ สวนวนชาติ เกษตรอินทรีย์ฟาร์ม บ้านหัวสะพาน ในส่วนของวันที่ 2 (4 ปราสาท) มีเส้นทางท่องเที่ยว ได้แก่ ชมปราสาทหินพนมวัน และอุโมงค์ดินตาล และสระบัวขนาดใหญ่ - ชมปราสาทหินพิมาย ปราสาทที่งดงามที่สุดในโคราช และมหัศจรรย์ ประตูทางเข้าอยู่ทางทิศใต้ - รับประทานอาหารกลางวันและชมอ่างเก็บน้ำลำมวก - ชมพิพิธภัณฑ์สืบสานภูมิปัญญาชาวนาไทย - ชมปราสาทสายฟ้า (สนามช้างอารีนา บุรีรัมย์) - ชมปราสาทหินพนมรุ้ง โปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน ดังกล่าวเป็นการเพิ่มเติมเส้นทาง 4 ปราสาท โดยให้การท่องเที่ยวในตำบลหินดาด และหินโคนเป็นจุดเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา รวมถึงการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

2.2 ความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน มีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

2.2.1 ความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบนในภาพรวม พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.96 โดยด้านทัศนคติของคนในชุมชนมีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา คือสิ่งดึงดูดที่น่าสนใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.2.2 ระดับความเหมาะสมในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน เมื่อพิจารณารายประเด็น มีผลการศึกษาดังนี้

2.2.2.1 การดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 โดยประชาชนในพื้นที่มีความคิดและความรู้สึกนึกคิดที่ดีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะประชาชนในเส้นทางหลักของการท่องเที่ยว มีระดับความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา คือประชาชนในพื้นที่พร้อมให้การช่วยเหลือ และดูแลเอาใจใส่นักท่องเที่ยวอย่างเต็มใจเมื่อนักท่องเที่ยวสอบถาม หรือร้องขอในเรื่องต่าง ๆ ตลอดเวลา และประชาชนในพื้นที่ได้ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวด้วยความเป็นมิตร มีความยิ้มแย้มแจ่มใสและทักทายที่อบอุ่นยินดีเสมอ

2.2.2.2 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.95 โดยค่าใช้จ่ายในการเดินทางของนักท่องเที่ยวไปยังเส้นทางของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีราคาไม่สูงมากนัก ทำให้มีความเหมาะสมในการเดินทางไปเที่ยว มีระดับความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา คือนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปยังเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยวได้หลายเส้นทาง โดยสามารถเริ่มต้นการเดินทางท่องเที่ยวในจุดใดของเส้นทางก็ได้ และนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปยังเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างสะดวกสบายโดยมีการเดินทางด้วยเส้นทางคมนาคมที่ดี มีมาตรฐาน

2.2.2.3 สถานที่พักในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 โดยการมีร้านอาหารและเครื่องดื่มภายในชุมชนที่นักท่องเที่ยวสามารถบริโภคเพื่อประสบการณ์ใหม่ ๆ และได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง มีระดับความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา คือแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน มีร้านค้าสำหรับการจับจ่ายซื้อของ โดยเฉพาะของที่ระลึกที่เป็นของพื้นเมือง เช่น ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หรืออาจเป็นโปสการ์ด หนังสือเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว หรือแม้แต่แผนที่ท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนมีการให้บริการด้านการคมนาคมภายในชุมชน เช่น จักรที่พักไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยเน้นถึงความปลอดภัย ความสม่ำเสมอ และราคาที่เหมาะสม

2.2.2.4 สิ่งดึงดูดที่น่าสนใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 โดยเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนได้แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมถึงมีความหลากหลายในรูปแบบต่าง ๆ ภายในเส้นทาง มีระดับความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา คือเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนแสดงถึงประวัติศาสตร์ และความเป็นมา รวมถึงได้มีการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความงดงาม สวยงาม มีเสน่ห์ และน่าสัมผัสทำให้นักท่องเที่ยวมีแรงกระตุ้นในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว

2.2.2.5 การโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.35 โดยการมีมัคคุเทศก์หรือผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนตามเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว มีระดับความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา คือได้สร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ประกอบการเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนผ่านสื่อเอกสารต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

3. ผลการศึกษาการพัฒนาแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

3.1 การประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Safety zone)

การศึกษาดำเนินการประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Safety zone) พื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบน แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือการประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบนในภาพรวม และรายประเด็น ดังต่อไปนี้

3.1.1 การประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบนในภาพรวมพบว่า มีระดับความสามารถในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.24 โดยด้านการดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Do) มีความสามารถในการดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา คือการติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย (Check) และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงาน (Act)

3.1.2 การประเมินพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบนเมื่อพิจารณารายประเด็น มีผลการศึกษา ดังนี้

3.1.2.1 การจัดทำแผน (Plan) พบว่ามีระดับความสามารถในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.21 โดยด้านนโยบาย และแผนปฏิบัติงานด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัย มีระดับความสามารถในการดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา คือโครงสร้างคณะกรรมการดำเนินการพื้นที่ปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว

3.1.2.2 การดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Do) พบว่ามีระดับความสามารถในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.21 โดยด้านการให้บริการมีระดับความสามารถในการดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา คือด้านความเป็นธรรม และด้านสุขอนามัย

3.1.2.3 การติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย (Check) พบว่ามีระดับความสามารถในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านมีการปฏิบัติงานและติดตามการดำเนินงานตามแผนการดำเนินงานอย่างถูกต้อง และตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีระดับความสามารถในการดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา คือมีการประเมินความเหมาะสมของแผนการดำเนินงานที่ใช้อย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ และมีการสรุปผลการดำเนินงาน สรุปประเด็นปัญหา และอุปสรรคของการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนและระบบ

3.1.2.4 การวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงาน (Act) พบว่ามีระดับความสามารถในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.24 โดยการทบทวนแผนปฏิบัติงานหรือแผนดำเนินงานด้านความปลอดภัย สุขอนามัย ความเป็นธรรม และการบริหารจัดการในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีระดับความสามารถในการดำเนินงานมากที่สุด รองลงมา คือมีการรายงานผลการปฏิบัติงานหรือผลการดำเนินงานด้านความปลอดภัย สุขอนามัย ความเป็นธรรม และการบริหารจัดการในพื้นที่เป็นประจำ และมีการปรับปรุงคุณภาพการปฏิบัติงานหรือการดำเนินงานด้านความปลอดภัย สุขอนามัย ความเป็นธรรม และการบริหารจัดการในพื้นที่อย่างทันที่

3.2 วิธีการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ มีรูปแบบ ดังนี้

3.2.1 คนหรือบุคคล พบว่าการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบนในส่วนของคนหรือบุคคล แบ่งได้ 3 ประเภท คือคนในชุมชน ผู้มีอำนาจตัดสินใจ และคนในภาคธุรกิจ โดยมีกระบวนการพัฒนาผู้ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน แบ่งได้ จำนวน 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลง ขั้นเตรียมความพร้อม และขั้นปฏิบัติการ

3.2.2 เงินหรือทุน พบว่ารูปแบบของเงินหรือทุนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการวางแผนการเงินหรือทุนของชุมชน มีประเด็นสำคัญของการวางแผนการเงิน คือการสร้างคามพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับภาคีทุกฝ่ายในชุมชนมากที่สุด และเกิดการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยองค์ประกอบของการบริหารจัดการเงินทุนโดยชุมชน คือคนในชุมชนรับรู้ถึงรายได้จากการท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เกิดการคิดต้นทุนของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนเห็นถึงกำไรจากการท่องเที่ยว และผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้รับ และชุมชนเกิดแนวคิดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกัน

3.2.3 วัสดุสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์หรือวัตถุดิบ พบว่าวัสดุสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์หรือวัตถุดิบ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเป็นแหล่งวัฒนธรรมหรือที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งหมายรวมถึง ประติสฐกรรมของมนุษย์อื่น ๆ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งโบราณคดี จะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ สินค้าและบริการที่มีอยู่ในท้องถิ่น ด้วยการส่งเสริมการใช้สินค้าและบริการในท้องถิ่น เพราะจะส่งเสริมอัตลักษณ์และคุณค่าของยี่ห้อหรือแบรนด์ของท้องถิ่น อีกทั้งยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น

3.2.4 วิธีปฏิบัติงาน พบว่ารูปแบบของวิธีปฏิบัติงานเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ผู้มีอำนาจตัดสินใจ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน คนในชุมชนหรือท้องถิ่นโดยไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะนักท่องเที่ยว โดยมีการบริหารจัดการที่ดี มีการดูแลและรักษาสีงแวดล้อม มีการจัดการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมเป็นระบบ และมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

โดยสรุปการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ จะดำเนินการตามหลักบริหารจัดการธุรกิจ จำนวน 4 ด้าน คือ คนหรือบุคคล เงินหรือทุน วัสดุสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์หรือวัตถุดิบ และวิธีปฏิบัติงาน ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีจะสามารถช่วยยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้มีความมั่นคงและยั่งยืน เป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น สร้างเวทีให้ชุมชนได้แสดงฝีมือ ในการยกระดับฐานทุนทรัพยากรชุมชนผ่านนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน

3.3 รูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบนตามหลักเกณฑ์เฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน

หลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยของนักท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่การท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบนในพื้นที่ จำนวน 6 หมู่บ้านเป้าหมาย มีผลการศึกษาดังนี้

3.3.1 การจัดทำแผน (Plan) พบว่าพื้นที่การท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน มีหลักเกณฑ์ ได้แก่ ผู้มีอำนาจตัดสินใจในพื้นที่ หรือหน่วยงานเจ้าของพื้นที่มีการจัดทำแผนเพื่อกำหนดพื้นที่เชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวกับพื้นที่อื่น ๆ เพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น และผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในพื้นที่ มีการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการ การดำเนินการพื้นที่ปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อนำแผนไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และมีการกำกับติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว

3.3.2 การดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Do) พบว่า พื้นที่การท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน มีหลักเกณฑ์ ได้แก่ เกณฑ์ด้านความปลอดภัยเฉพาะพื้นที่ เกณฑ์ด้านสุขอนามัย เกณฑ์ด้านความเป็นธรรม และเกณฑ์ด้านการให้บริการ

3.3.3 การติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย (Check) พบว่า ผู้มีอำนาจตัดสินใจมีการร่วมมือกับคนในชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่ท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอน มีการติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตาม

แผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย ด้วยการสรุปผลการดำเนินงาน สรุปประเด็นปัญหา และอุปสรรคของการปฏิบัติงาน ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นขั้นตอนและระบบโดยผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน อย่างสม่ำเสมอ

3.3.4 การวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอด การดำเนินงาน (Act) พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสนใจมีการร่วมมือกับคนในชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่ ท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน มีการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงาน ด้วยการปรับปรุงคุณภาพการปฏิบัติงาน หรือการดำเนินงาน ด้านความปลอดภัย สุขอนามัย ความเป็นธรรม และการบริหารจัดการในพื้นที่อย่างทั่วถึง โดยผ่านการจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

ผลการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบนที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้ มีศักยภาพใน 3 ประเด็น คือ ศักยภาพด้านการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และศักยภาพด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีความสอดคล้องกับการศึกษาของดวงพร อ่อนหวาน และคณะ (2558) ที่ศึกษาการขยายผลการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนผ่านการจัดการความรู้มีส่วนร่วม พบว่าเครื่องมือเพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มท่องเที่ยวใหม่ มีจำนวน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพชุมชน การจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรชุมชน และการพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2. การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

ผลการศึกษาการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้ สามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้ 2 รูปแบบ คือ โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน (เส้นทางท่องเที่ยว 2 หิน) ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวภายในจังหวัดนครราชสีมา และ โปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน (เส้นทางท่องเที่ยว 2 หิน 4 ปราสาท) ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ สอดคล้องกับการศึกษาของวันทนา เนาว์วัน และลายอง ปลั่งกลาง (2557) ที่ศึกษาการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบางกระสั้น อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าสามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้ 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวแบบ 1 วัน และ แบบ 2 วัน 1 คืน โดยมีคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับผู้เกี่ยวข้องในชุมชน และมีบุคคลทั้งภายใน และภายนอกชุมชนเป็นที่ปรึกษา และสอดคล้องกับการศึกษาของพิชญ์ ทองฉิม และคณะ (2565) ที่ศึกษารูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาอย่างยั่งยืน พบว่าควรสร้างโปรแกรมนำเที่ยวแบบเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดที่จะเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยว อีกทั้งงานวิจัยในครั้งนี้ยังพบว่าประชาชนในพื้นที่เส้นทางท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบนมีแนวความคิดและความรู้สึกนึกคิดที่ดีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนโดยเฉพาะประชาชนในเส้นทางหลักของการท่องเที่ยว อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทางของนักท่องเที่ยวไปยังเส้นทางของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีราคาไม่สูงมากนัก ทำให้มีความเหมาะสมในการเดินทางไปเที่ยว นอกจากนี้ยังมีร้านอาหารและเครื่องดื่มภายในชุมชนที่นักท่องเที่ยวสามารถบริโภคเพื่อประสบการณ์ใหม่ ๆ และได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนได้แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมถึงมีความหลากหลายในรูปแบบต่าง ๆ ภายในเส้นทาง ละยังพบว่าการมีมัคคุเทศก์หรือผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนตามเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เป็นการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม มีความสอดคล้องกับการศึกษาของจงกล จันทร์เรือง และคณะ (2562) ที่ศึกษาการค้นหาและถอดองค์ความรู้ทุนชุมชนเพื่อค้นหาเส้นทางท่องเที่ยว

เขตอารยธรรมขอมอีสานใต้-กัมพูชา (พิมาย-นครวัดนครธม) พบว่าเมื่อนำทุน 5 ประเภท คือทุนมนุษย์ (ผู้นำ/ปราชญ์ชุมชน) ทุนสังคม (ประเพณี วัฒนธรรม เรื่องเล่า) ทุนกายภาพ (โบราณสถาน/โบราณวัตถุ) ทุนธรรมชาติ (ภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำ) และทุนการเงิน (กลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน) มาสร้างเรื่องราวเชื่อมโยงกัน จะส่งผลให้เกิดกิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

3. รูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน

ผลการศึกษาการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ ที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้ คือการดำเนินการตามหลักบริหารจัดการธุรกิจ จำนวน 4 ด้าน คือ คนหรือบุคคล เงินหรือทุน วัสดุสิ่งของ หรือวัสดุอุปกรณ์หรือวัตถุดิบ และวิธีปฏิบัติงาน โดยมีหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 4 ขั้นตอน คือ 1) การจัดทำแผนโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ หรือหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ที่มีการจัดทำแผนเพื่อกำหนดพื้นที่ด้านการท่องเที่ยว 2) การดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว 3) การติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีการร่วมมือกับคนในชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่ท่องเที่ยว และ 4) การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงาน โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีการร่วมมือกับคนในชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่ท่องเที่ยวผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของนิลกุล วิโรจน์ผดุงพงศ์ และคณะ (2562) ที่ศึกษาการค้นหาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวระยะสั้นตามเส้นทางเขตอารยธรรมขอมอีสานใต้-กัมพูชา (พิมาย-นครวัดนครธม) โดยชุมชนมีส่วนร่วม พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนควรมีแผนการส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว และมีความสอดคล้องกับการศึกษาของกุลวดี ละม้ายเงิน และเทิดชาย ช่วยบำรุง (2559) ที่ศึกษาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทาจหวัดสุพรรณบุรี พบว่ากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีจำนวน 6 ขั้นตอน คือสร้างการมีส่วนร่วม ค้นหาผู้นำ จัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว วางแผนทางการท่องเที่ยว ดำเนินการตามแผน และติดตามประเมินผล

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้

1.1 ผลที่ได้จากการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน มีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1.1 การดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่มีศักยภาพมากที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ควรรักษาจุดแข็งโดยเฉพาะในเรื่องของคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบค้นได้ในเชิงประจักษ์

1.1.2 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่มีศักยภาพน้อยที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ควรลดจุดอ่อน โดยเฉพาะในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ในการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวตลอดช่วงเวลาในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว

1.2. ผลที่ได้จากการจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน มีข้อเสนอแนะดังนี้

1.2.1 หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวในตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เช่น พระศรีพิทักษ์ชน สมัยทราวดี

วัดอุทัย ปรารงค์บ้านปรารงค์ ถ้ำบ้านเมืองเพชร คูเมืองบ้านตะคร้อเหนือ-ใต้ และชาหมูหินดาด และแหล่งท่องเที่ยวในตำบลหินโคน อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา เช่น เสาหินโศก วัดหินโคน สถานีรถไฟศูนย์โลจิสติกส์อีสานใต้ และอ่างเก็บน้ำลำฉะแม

1.2.2 หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของ 2 ตำบล คือตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา และตำบลหินโคน อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา ไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา เช่น ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา รวมถึงเชื่อมโยงไปยังจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทสายฟ้า อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

1.3 ผลที่ได้จากการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบน มีข้อเสนอแนะ คือ ควรพัฒนาการบริหารจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยว ประกอบด้วยการจัดทำแผน (Plan) การดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Do) การติดตาม ตรวจสอบ และวัดผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน และเป้าหมาย (Check) และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานการนำเสนอผลการดำเนินงาน และขยายผลเพื่อต่อยอดการดำเนินงาน (Act)

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาในครั้งต่อไปทั้งในส่วนของศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว เส้นทางการท่องเที่ยว และรูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน ควรศึกษาในเชิงคุณภาพมากขึ้น ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือของการวิจัยในการค้นหาข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดในการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

2.2 ควรนำผลการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนบนไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่และประเมินผลจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ บ้านหินโคน ตำบลหินโคน อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา บ้านตะคร้อ ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา บ้านเมืองเพชร ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา บ้านหัวสะพาน ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา บ้านปรารงค์ ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา และบ้านไทรอ้อ ตำบลเสาร้อย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

2.3 การศึกษาในครั้งต่อไปควรศึกษาในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางโบราณคดีและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน เพื่อที่จะได้ทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว อันนำไปสู่การปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาแผนการบริหารจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ให้มีคุณภาพมากขึ้น อันจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น

รายการอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2556). คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- _____. (2564). คู่มือหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยว
ปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- _____. (2565). รายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ :
กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กุลวดี ละม้ายจีน และเทิดชาย ช่วยบำรุง. (มกราคม-มิถุนายน 2559.) “ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ
การท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเขตพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุทองจังหวัดสุพรรณบุรี.” *Life Sciences and
Environment Journal*. 17(1) : 190-199.

- จกกล จันทรเรือง และคณะ. (2562). รายงานการวิจัยเรื่องการค้นหาและถอดองค์ความรู้ชุมชนเพื่อค้นหาเส้นทางท่องเที่ยวเขตอารยธรรมขอมอีสานใต้-กัมพูชา (พินาย-นครวัดนครธม). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ดวงพร อ่อนหวาน และคณะ. (2558). รายงานการวิจัยเรื่องการขยายผลการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านการจัดการความรู้อย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นิลุบล วิโรจน์ผดุงพงศ์ และคณะ. (2562). รายงานการวิจัยเรื่องค้นหาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวระยะสั้นตามเส้นทางเขตอารยธรรมขอมอีสานใต้-กัมพูชา (พินาย-นครวัดนครธม) โดยชุมชนมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- พิฑูรย์ ทองนิม และคณะ. (2565). รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาอย่างยั่งยืน. ใน เอกสารประกอบการประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 13. (หน้า 2670-2681). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- พิมพ์ระวี ไร่รุ่งสัจย์. (2556). การท่องเที่ยวชุมชน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- วันทนา เนาว์วัน และลายอง ปลั่งกลาง. (2557). รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบางกระสั้น อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2551). เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด.